

- Л.К. Сторожук. – М.: Мир, 1991. – 48 с.
- 2 Генденштейн, Л.Э. Открываем законы физики. Механика / Л.Э. Генденштейн, М.Л. Курдюмов, Е.И. Вишневыский. – М.: Мир, 1992. – 265 с.
- 3 Горпинюк, В.П. Ілюстративний матеріал підручника як складова його структури [Текст] / В.П. Горпинюк // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 54-62.
- 4 Коменский, Я.А. Избранные педагогические сочинения [Текст] / Я.А.Коменский. – М.: Педагогика, 1982. – 160 с.

КОЖЕВНИКОВ В.М.,

завідувач кафедри загальної психології та педагогіки
Макіївського економіко-гуманітарного інституту,
кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Міжнародної академії педагогічних наук

УДК 378: 159.9 – 051

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ І ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті розкриваються філософські, психолого-педагогічні, дидактичні, соціально- економічні, здоров'язберігаючі, організаційно-управлінські складові цілісного забезпечення наступності профільної школи й вищого навчального закладу.

Ключові слова: цілісне забезпечення наступності; концептуальна-прогностична модель цілісного забезпечення наступності; моніторинг ефективності цілісного забезпечення наступності.

В статье раскрываются философские, психолого-педагогические, дидактические, социально-экономические, здоровьесохраняющие, организационно-управленческие составляющие целостного обеспечения преемственности профильной школы и высшего учебного заведения.

Ключевые слова: целостное обеспечение преемственности; концептуально-прогностическая модель целостного обеспечения преемственности; мониторинг эффективности целостного обеспечения преемственности.

The article reveals philosophical, psychological and pedagogical, didactic, social and economic, health-preserving, organizational and management components of holistic ensuring continuity of profiled school and higher education institution.

Key words: holistic ensuring continuity, conceptual and predicative model of holistic ensuring continuity, monitoring of the effectiveness of holistic ensuring continuity.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап суспільно-економічного розвитку України відзначається кардинальними змінами, що відбуваються в суспільстві, які пов'язані з інтеграцією в міжнародний освітній простір, висувають нові завдання сучасній системі освіти, а тому зумовлюють необхідність пошуку інноваційного здійснення взаємодії між профільною школою та вищим навчальним закладом, завданням яких є забезпечення послідовної й неперервної, розвиваючої допрофесійної підготовки старшокласників і професійної підготовки їх як студентів. За сучасних умов важливого значення набувають питання пошуку нових можливостей у забезпеченні головних принципів освіти – наступності й неперервності.

Проблемою дослідження є розв'язання цілісного забезпечення наступності як об'єктивно реального механізму системно-функціонального взаємозв'язку педагогічного процесу профільної школи та вищого навчального закладу, коли створюються найбільш сприятливі умови

неперервності та підвищення якості освіти на всіх рівнях: організаційно-управлінська діяльність керівників (адміністративний); учителів і викладачів (науково-методичний) та в самоорганізації (самоуправлінні) старшокласників як майбутніх студентів. Саме наступність виступає сьогодні майже не дослідженим (ефективним) засобом особистісного розвитку всіх суб'єктів освітнього процесу, становлення сучасного компетентного фахівця-професіонала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми й на які спирається автор. Аналіз науково-методичної літератури й сучасного практичного досвіду показує, що проблема цілісного забезпечення наступності профільної школи та вищого навчального закладу потребує дослідження. Найбільш вагомим попереднім дослідженням наступності вищої і середньої школи слід вважати роботи С.Годника.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблем, яким присвячується означена стаття. Актуальним є розкриття та наукове обґрунтування складових цілісного

забезпечення наступності сучасних профільної школи і вищого навчального закладу.

Формулювання цілей статті (постановка завдань). У статті розкриваються філософські, психолого-педагогічні, дидактичні, соціально-економічні, здоров'язберігаючі, організаційно-управлінські складові цілісного забезпечення наступності профільної школи та вищого навчального закладу, механізми підвищення їх ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглянемо отримані у нашому дослідженні теоретичні результати. Досліджено методологічні засади сутності поняття "наступність" як загального, що відображає суттєві історичні й наступно-перспективні зв'язки явищ дійсності й пізнання, розглянуто сутність і зміст наступності як педагогічної категорії через виявлення її внутрішніх характеристик – зв'язок між щаблями, ступенями окремого етапу освіти і зовнішніх – зв'язок між суміжними етапами освіти; проаналізовано досвід забезпечення наступності профільної школи та вищого навчального закладу на основі вивчення зарубіжної й вітчизняної літератури; представлено філософські та історичні тенденції розуміння наступності, що можуть слугувати орієнтирами в сучасних підходах до розв'язання проблеми організації її забезпечення.

З точки зору дидактичних чинників забезпечення наступності в дослідженні констатується, що світові тенденції та завдання розвитку вищої освіти базуються на таких аспектах освітньої діяльності, які істотно впливають на якість вищої освіти: якість персоналу, що гарантується високою академічною кваліфікацією викладачів і наукових співробітників вищого навчального закладу; якість освітніх програм, забезпечувана поєднанням навчальної і науково-дослідної роботи, їхньою відповідністю суспільним запитам; якість підготовки студентів, яка може бути досягнута тільки на шляху диверсифікованості освітніх програм, подолання протиріччя розвитку, що існують між середньою і вищою освітою, підвищення ролі механізмів навчально-професійної орієнтації і мотивації молоді; якість інфраструктури вузів, що досягається шляхом адекватного фінансування, можливого тільки за умови збереження державного підходу до вищої освіти, у тому числі й приватної, як загальнонаціонального пріоритету.

Аналіз досвіду роботи зарубіжної та вітчизняної профільної і вищої школи дозволив виявити основні тенденції, що виробилися в педагогічній практиці у руслі забезпечення

наступності профільної школи і вищого навчального закладу на різних рівнях: на *цілепрогностичному рівні* – узгодження цілей профільної підготовки в ліцеї і подальшої професійної підготовки за обраними профілями у спорідненому вищому навчальному закладі; на *суб'єктному рівні* – узгодження моделі особистості випускника профільної школи як майбутнього студента вищого навчального закладу та моделі особистості студента як майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки відповідно до спеціальностей вищого навчального закладу; на *змістовному рівні* – розробка комплексних програм допрофесійної і початкової професійної підготовки, що починається під час профільного навчання старшокласника та зорієнтована на подальший професійний розвиток його особистості; на *функціональному рівні* – використання відповідних технологій активного навчання, поєднання навчальної і науково-дослідної роботи старшокласників і студентів у їх цілісності.

Узагальнення визначених тенденцій дозволяє стверджувати, що характер зрушень – інноваційний, вони тривають у діяльності загальноосвітніх профільних і вищих навчальних закладів різних країн щодо організації їх взаємодії, підвищення ролі цілеспрямованої інноваційної діяльності в системі багатоступеневої освіти. Доведено, що ефективно забезпечення наступності профільної школи й вищого навчального закладу в сучасних вимогах потребує застосування нових ідей у розв'язанні означеної проблеми, зокрема системно-функціонального підходу як теоретичного підґрунтя, здатного забезпечити системне вирішення такої складної і багатоаспектної проблеми. У свою чергу, системно-функціональне забезпечення наступності профільної школи та вищого навчального закладу вимагає узгодження й координації зусиль керівників, учителів, викладачів, старшокласників, як майбутніх студентів, у провідних підходах, етапах організації й самоорганізації їхньої діяльності, а також розробка змісту відповідних організаційно-дидактичних засад.

Обґрунтовано значущість цілісного підходу до забезпечення наступності суміжних ступенів навчання в системі неперервної освіти і провідну роль системно-функціонального підходу в реалізації ідей наступності із використанням виділених у дослідженні організаційно-дидактичних засад, схарактеризовано вихідні положення щодо формування нового науково-практичного мислення в розумінні забезпечення наступності різних суміжних етапів освіти (в тому числі, профільної школи та вищого навчального закладу): наступність цих навчальних закладів

необхідно розглядати залежно від потреб суспільства, сфер використання фахівців, пропозицій ринку праці; наступність профільної школи та вищого навчального закладу в Україні має відповідати європейським вимогам; актуальною слід вважати наступність у застосуванні технологій діяльності суб'єктів освітнього процесу; наступність сприяє розвитку особистості та якостей особистості старшокласника – майбутнього студента; наступність потребує переходу від мономоделі підготовки сучасного фахівця до поліфункціональної моделі становлення й розвитку особистості професіонала.

Доведено актуальність застосування системно-функціонального підходу до розроблених у дослідженні принципів організації (самоорганізації) забезпечення наступності профільної школи та вищого навчального закладу в діяльності всіх суб'єктів, розроблено технологічні моделі реалізації наступності, визначено сукупність зовнішніх та внутрішніх компонентів структури наступності в діяльності суб'єктів освітнього процесу, особливості, характеристику та специфіку їхньої діяльності; виділено компоненти та механізми динаміки забезпечення наступності.

У контексті актуальності управління забезпеченням наступності профільної школи і вищого навчального закладу на основі відповідних організаційно-дидактичних засад визначено особливості, характеристику, специфіку діяльності керівників, учителів і викладачів, самоуправління старшокласників (у вимогах педагогічного менеджменту та учнівського самоменеджменту).

Діяльність керівників (стисло): перші особи, відповідають за результати роботи всіх суб'єктів, мають виступати генераторами ідей відповідно до сучасних вимог суспільства, відбитих у нормативних документах, управління забезпеченням наступності спрямовують на інтеграцію зусиль усіх суб'єктів у вирішенні завдань реформування, модернізації національної освіти та реалізації вимог Болонської угоди, ураховують особливості власної управлінської діяльності та заступників, творчо поєднують традиційні підходи та технології сучасного педагогічного менеджменту, постійно підвищують сучасну управлінську культуру як менеджерів, лідерів, реформаторів.

Діяльність учителів і викладачів (стисло): реалізують сучасну психолого-педагогічну парадигму, що виявляється у становленні суб'єкт-суб'єктних відносин, як керівників, в управлінні забезпеченням наступності у навчально-пізнавальному процесі, набувають нових змістовних характеристик щодо забезпечення

наступності, підвищують професійну компетентність, набувають умінь педагогічного менеджменту (ефективно організують навчальну діяльність, досягають успіху у своєму житті, спрямовують на успішне досягнення життєвих планів і професійне самовизначення учнівську молодь, запроваджують нову етику управління, його гуманізацію на відмові від декларативного спілкування).

Діяльність старшокласників (стисло): оволодівають основами самоменеджменту у вимогах забезпечення наступності, що виявляється в цілеспрямованому, активному, самостійному функціонуванні та подальшому розвитку власної навчальної діяльності, орієнтуються на глибоке розуміння сутності і змісту допрофесійної та початкової професійної підготовки, механізмів самоуправління в навчальній діяльності, необхідність саморозвитку власної особистості та її якостей, науково-практичної та науково-дослідної роботи, практичної спрямованості особистості.

У дослідженні доведено важливість розбудови доцільного освітнього простору суміжних навчальних закладів і визначено умови створення професійно орієнтованого освітньо-культурного середовища забезпечення наступності профільної школи й вищого навчального закладу: формування активної життєвої, професійної і громадянської позиції старшокласників на основі традицій профільної школи та вищого навчального закладу, їхніх місій та іміджу; формування громадянської компетентності в навчально-виховному процесі; розробка моделі громадянської освіти (предметно-тематична, міжпредметна, проектна, інструментальна) в єдності з моделлю майбутнього фахівця-професіонала. Розкрито соціальну значущість ефективності наступності профільної школи та вищого навчального закладу.

Визначено критерії ефективності впровадження організаційно-дидактичних засад забезпечення наступності профільної загальноосвітньої школи та вищого навчального закладу в контексті педагогічної системи: цілісність взаємодії; інтегративність; технологічність; інноваційна спрямованість; критерії ефективності організації забезпечення наступності: інтегративність змісту, форм і методів організації профільної і наступної професійної підготовки; наявність інноваційного клімату; висока технологічність та інструментальність педагогічної діяльності; ефективність самоорганізації забезпечення наступності старшокласниками: спрямованість на фах; реалізація життєвих планів; професійно-практичне самовдосконалення; критерії ефективності управління й самоуправління

забезпеченням наступності – висока технологічність та інструментальність діяльності керівників, учителів, викладачів і старшокласників.

Проаналізовано соціально-економічні, психолого-педагогічні, дидактичні, здоров'язберігаючі, організаційно-управлінські складові забезпечення наступності профільної школи та вищого навчального закладу, що відображають цілі й завдання вищої освіти, принципи та підходи до реформування змісту, форм і методів навчання, наявні організаційні, дидактичні та методичні інновації, технології їхньої реалізації; визначено основні положення розвитку забезпечення наступності профільної школи та вищого навчального закладу; висвітлено методологію адекватного підходу, який у контексті наступності освітніх систем профільної школи та вищого навчального закладу розуміється, з одного боку, як рівноцінність висунутих умов, а з іншого - пред'явлення вимог та забезпечення саме тих умов, за яких у повній мірі змогли б виявитися переваги наступності цих навчальних закладів.

Під забезпеченням наступності профільної школи та вищого навчального закладу в контексті дослідження розуміємо процес наступно-послідовного, перспективно-адекватного розгортання керівниками принципів забезпечення наступності в цілісній педагогічній системі, вчителями і викладачами – принципів забезпечення наступності у навчально-пізнавальному процесі, старшокласниками – в навчальній діяльності, що реалізується у відповідних технологічних моделях, супроводжується моніторингом та відстежується за певними критеріями.

Теоретично обґрунтовано технологічні моделі реалізації організаційно-дидактичних засад забезпечення наступності загальноосвітньої профільної школи та вищого навчального закладу. Ці моделі адекватні вимогам сучасного освітнього процесу й сприяють реалізації наскрізних організаційно-дидактичних зв'язків наступності загальноосвітньої профільної школи та вищого навчального закладу, розв'язанню завдань внутрішнього аспекту оптимізації діяльності педагогічних систем суміжних установ освіти.

Розроблено концептуально-прогностичну модель впровадження організаційно-дидактичних засад забезпечення наступності загальноосвітньої профільної школи та вищого навчального закладу.

Концептуально-прогностична модель впровадження організаційно-дидактичних засад забезпечення наступності профільної школи та вищого навчального закладу відображає

інноваційний досвід, який вже виробився у практиці роботи передових навчальних закладів, та прогресивні тенденції його розвитку, інтегрує в собі наступність профілів школи й відповідних спеціальностей підготовки на факультетах вищого навчального закладу, інтенсифікує освітні процеси, забезпечує створення організаційно-дидактичного середовища, упорядковує внутрішню структуру професійно орієнтованого освітньо-культурного середовища, надаючи цьому процесу якості гнучкої, інформаційно-технологічної, інноваційної відкритої системи.

Встановлені внутрішні та зовнішні вимоги, що спрямовані на якість і ефективність цілісного педагогічного процесу профільної школи та вищого навчального закладу й забезпечують наступність цих навчальних закладів. Внутрішні вимоги: наступність виховання, навчання щодо формування особистості старшокласника, як майбутнього студента; наступність знань, умінь, навичок у формуванні особистості старшокласника – майбутнього студента; наступність розвитку особистісних якостей старшокласника, як майбутнього студента; наступність організації й управління навчанням, вихованням, розвитком, соціалізацією старшокласника, як майбутнього студента. Зовнішні вимоги: наступність, неперервність та цілісність освітнього процесу профільної школи та вищого навчального закладу, наступність цілей, завдань, змісту навчальних програм та планів, методів, засобів, форм навчального процесу профільної школи та вищого навчального закладу, наступність допрофесійної і початкової професійної підготовки у профільній школі та вищому навчальному закладі, наступність моніторингу (діагностування, оцінювання результатів суб'єктів та ефективності наступності профільної школи та вищого навчального закладу).

У процесі реалізації організаційно-дидактичних засад (вимоги, основи, закономірності, принципи, правила, компоненти й механізми динаміки забезпечення наступності) профільної школи та вищого навчального закладу створюються адекватні внутрішні організаційно-педагогічні умови (стисло): спільні засідання Вченої ради та педагогічної ради; зв'язок профспілкової роботи у профільній школі із профспілковою студентською роботою; проведення у профільній школі науково-практичних конференцій старшокласників, вечорів національної культури, демонстрація традицій, обрядів свого народу; сприятливе психологічне середовище, комфортність простору профільної школи; раціональна організація праці старшокласників та педагогів; профілактика вживання алкоголю, наркотичних та

психотропних засобів, тютюнопаління; створення варіативних моделей педагогічного процесу, в основу яких покладено виокремлення найбільш істотних факторів, що впливають на досягнення найвищих результатів; робота наукового товариства; розробка та реалізація механізмів індивідуального розвитку й саморозвитку старшокласників; створення виховної системи класу, яка є способом життя учнівського колективу; участь у виховному процесі батьків учнів; створення художньо-естетичного простору, в якому виховним ідеалом визначено творчу, інтелігентну особистість ученого, що досяг вершин у науці; розробка педагогіки здоров'я в контексті виховання обдарованої особистості; формування культури здоров'я інтелектуально обдарованої молоді тощо.

Розглянемо отримані під час дослідження практичні результати. Обґрунтовано систему моніторингу забезпечення наступності профільної та вищої шкіл у діяльності відповідних навчальних закладів; визначено послідовність моніторингових дій, презентовано програму проведення моніторингу як відстеження та діагностування ефективності процесу забезпечення наступності; описано види моніторингу, розкрито етапи проведення та методики оцінювання ефективності процесу й досягнутих суб'єктами результатів у забезпеченні наступності профільної школи та вищого навчального закладу.

Доведено, що профільна школа та вищий навчальний заклад утворюють соціально-педагогічну метасистему за умови стабільного функціонування та подальшого прогнозованого розвитку шляхом запровадження організаційно-дидактичних засад забезпечення наступності, створення адекватних умов діяльності всіх суб'єктів, а її ефективність відстежується за допомогою моніторингу на різних рівнях управління: адміністративному – діяльність керівників; науково-педагогічному – діяльність учителів, викладачів професорсько-викладацького складу; самоуправління – навчальна й науково-дослідна діяльність учнів старшої школи, що стають студентами.

На підставі узагальнення наукового доробку в галузі моніторингу освіти (В. Лізинський, С. Подмазін і ін.) та власного досвіду нами визначено, як доцільні, такі види моніторингу забезпечення наступності:

– *динамічний моніторинг* - проведення багаторазового вимірювання визначених характеристик різних рівнів управлінської діяльності: керівників, учителів і викладачів, самоуправління в навчальній діяльності старшокласників, як майбутніх студентів;

– *педагогічний моніторинг* – відстеження певних особливостей стану й рівнів професійної діяльності вчителів та викладачів;

– *змістовний (особистісно орієнтований) моніторинг* – відстеження виникнення, розвитку, трансформації певних якостей особистості, тобто динаміки особистісного розвитку суб'єктів.

Інформація, отримана у процесі моніторингу, піддавалася аналізу відповідно до визначених критеріїв та показників для кожного рівня управління:

1. Критерії забезпечення наступності в організаційній діяльності керівників: реалізація принципу взаємодії (показники – наявність взаємозв'язку та підтримки; конструктивність взаємовідносин усіх суб'єктів освітнього процесу); реалізація принципу консолідації (показники – спрямованість на взаємодію; узгодженість взаємодії суб'єктів освітнього процесу); реалізація принципу концептуальної спрямованості (визначення місії) з показниками – зміст і тактика її запровадження; реалізація принципу визначення стратегій розвитку профільної школи та вищого навчального закладу з показниками – об'єктивність і діагностичність визначених стратегічних завдань у напрямі забезпечення наступності.

2. Критерії забезпечення наступності в організаційній діяльності вчителів і викладачів: реалізація принципу цілісності (системно-цілісний підхід) з показниками – дотримання логіки структурної, змістовної і функціональної єдності компонентів педагогічної діяльності в забезпеченні наступності; реалізація принципу інтерактивності (інтегративний підхід) з показниками – змістовна єдність навчальної інформації в наступності профільної і професійної підготовки, наявність механізмів вільного взаємного обміну інформацією для всіх суб'єктів взаємодії; реалізація принципу інноваційності (інноваційний підхід) з показниками – наявність сприятливого інноваційного клімату, спрямування педагогів на інноваційну діяльність; реалізація принципу технологічності (технологічний підхід) з показниками – підвищення інтенсивності навчально-пізнавального процесу, запровадження інтерактивних методів навчання та моніторингу.

3. Критерії забезпечення наступності в самоорганізації навчальної діяльності старшокласниками: мотиваційно-ціннісний з показниками (усвідомленість вибору профілю навчання, високий рівень мотивації навчання); гностичний з показниками (оволодіння допрофесійними та початковими професійними знаннями й уміннями, основами знань само

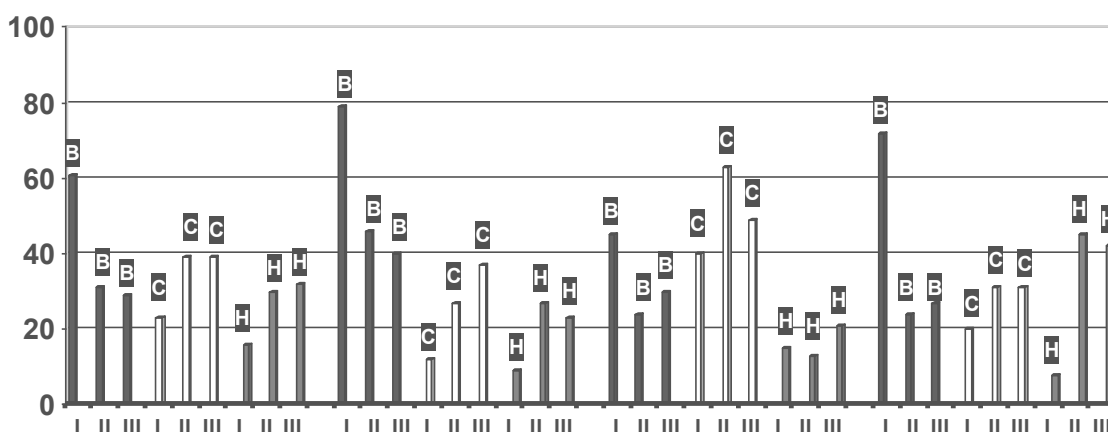
менеджменту, володіння знаннями з основ психології особистості й творчої діяльності); професійної спрямованості з показниками (наявність професійно-значущих особистісних якостей, вибір напрямку підготовки відповідно до індивідуальних особливостей і нахилів, виявлення практичної особистісної орієнтації); діяльнісний з показниками (схильність до науково-пошукової діяльності; оволодіння базовими вміннями наукового дослідження).

Сутність та зміст апробації полягали в перевірці доцільності організаційно-дидактичних засад у створених умовах забезпечення наступності. Провідною метою було досягнення системності та цілісності в діяльності всіх суб'єктів педагогічного процесу, що сприяло підвищенню якості рівнів управління та самоуправління, педагогічної майстерності,

педагогічної творчості, професійного становлення, самостійності, реалізації змісту життєвих планів, зростанню творчих професійних та навчальних досягнень в управлінській, педагогічній, навчальній та науково-дослідній діяльності в контексті забезпечення наступності профільної і вищої школи.

Порівняльний аналіз показав, що найкращі результати за всіма визначеними критеріями досягаються в ліцеї, створеному при Донецькому національному університеті, як наслідок цілісного цілеспрямованого управління забезпеченням наступності в діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу цих навчальних закладів.

З метою порівняння та аналізу отриманих результатів ми побудували порівняльну діаграму виявлення умінь самоуправління старшокласниками.

Діаграма 1

Мотиваційно-ціннісний критерій

Гностичний критерій

Діяльнісний критерій

Критерій професійної спрямованості

I – ліцей при Донецькому національному університеті.

II – ліцей при Донбаській національній академії будівництва та архітектури.

III – ліцей при Донецькому національному технічному університеті.

Аналіз результатів показує, що позитивна динаміка формування рівнів якості самоуправління старшокласників, яка виявлена в ліцеї, створеному при Донецькому національному університеті, є найкращою.

Висновки з дослідження й перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Наведені теоретико-методологічні та практичні основи цілісного забезпечення наступності утворюють вихідну базу для подальших досліджень ефективного забезпечення наступності профільних шкіл і вищих навчальних закладів. Результати проведеного дослідження можуть бути використані для вдосконалення підготовки й перепідготовки фахівців у галузі освіти. Вважаємо, що розглянута

теоретико-методологічна, практична модель є оптимальною й буде поширюватися у становленні загальноосвітньої школи як профільної у контексті вирішення завдань модернізації національної освіти України. Успішне вирішення цих завдань у наступності профільної школи та вищого навчального закладу значно збагатить розвиток педагогічної теорії та їх спільної практики.

Список джерел:

- 2 Годник, С.М. Процесс преемственности высшей и средней школы / С.М.Годник. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1981. – 207 с.
- 3 Кожевников, В.М. Наступність профільної школи і вищого навчального закладу (теоретико-методологічний аспект) [Текст]: монографія / В.М.Кожевников. – К.: Педагогічна преса, 2007. – 416 с.
- 4 Кожевников, В.М. Процесс обучения в высшей школе (кредитно- модульный аспект) [Текст]: монография / В.М.Кожевников, И.И. Кожевникова. – Донецк: Норд-Пресс, 2011. – 300 с.